

Miha Vrbinč

Gimnazija in realna gimnazija v Velikovcu

Književna besedila pri pouku slovenščine kot drugega jezika

(Doktorska disertacija. Univerza v Celovcu, aprila 1993.
Mentorja: univ. prof. dr. Rudolf Neuhäuser, univ. prof. dr. Gerhard Neweklowsky).

Uvod

Na Koroškem se srečujemo z različnimi položaji glede poučevanja slovenščine. Poznamo obliko dvojezičnega pouka (nemščine in slovenščine) na osnovnošolski stopnji in v poklicnoizobraževalnih šolah v Celovcu in Šentjakobu, pouk s slovenščino kot učnim jezikom (na Zvezni gimnaziji za Slovence), fakultativni oziroma izbirni predmet slovenščino na višji stopnji osnovne šole in v srednjih šolah, seveda pa tudi jezikovne tečaje za odrasle. Pouk obiskujejo učenci z najrazličnejšim znanjem slovenskega jezika in učitelj mora to seveda upoštevati pri svojem učnem delu. Ker opažam, da je delo s književnimi besedili ponavadi obremenjeno predvsem na ravni razumevanja besedila in iz tega izhajajočih pomanjkljivosti pri nadaljnjih vajah, je moja disertacija namenjena učinkovitejši uporabi književnih besedil pri pouku slovenščine, prilagojene posebnim razmeram na Koroškem.

V teoretičnem poglavju upoštevam predvsem gradivo o predmetu nemščine kot tujem jeziku in o književni didaktiki sploh, o poučevanju slovenščine kot materinščine in šolski organizaciji (predvsem na ljudskih šolah in splošnoizobraževalnih višjih šolah) na Koroškem. Izbrana besedila so sestavljena antologijsko in kot predlogi za učno delo, saj je treba po tem vzorcu izdelati učno enoto (delovne liste, slikovni material) in pouk prilagoditi določeni

skupini učencev in njihovemu jezikovnemu znanju. Cilj razprave je ponuditi učiteljem gradivo za poučevanje slovenščine, učencem pa gradivo za pridobivanje jezikovnega in književnega znanja.

Teoretični del

Zakaj naj uporabljamo književna besedila pri pouku slovenščine kot tujega jezika?

Književnost ponuja najrazličnejše podatke o kulturnih, zgodovinskih, političnih in družbenih razmerah in težavah svoje dežele; ti podatki so skriti v estetsko obliko in napisani z določenim pisateljevim namenom, ki ga je treba upoštevati pri branju besedila.

Književnost ponuja drugemu okolju jezikovno dognana besedila, jezik, drugačen od vsakdanjega govora.

Književnost je slovnica; predvsem na ravni besedja, pa tudi v glasoslovju in skladnji najdemo v njej primere, ki jih učenec lahko prenese v svojo govorno dejavnost.

Književnost je zgled in podlaga za lastno jezikovno ustvarjanje v obliki spreminjanja besedila, dodajanja, iger, pogovorov o tematiki.

Književnost drugega jezika vpliva tudi na učenčevo siceršnje razmerje do književnosti in na njegove bralne navade, posreduje bralne teh-

nike in spreminja oziroma pogloblja učenčevo gledanje na druge kulture.

Književnost v pouku pomeni spremembo poteka učnih enot, vpeljavo novih učnih metod in skupinskega dela, kar pospešuje učenčevo ustvarjalnost.

Ni torej vprašanje, ali naj pri pouku sploh uporabljamo književna besedila, temveč kako naj jih izbiramo in pripravljamo, da bodo za učenca spodbudna, da bodo širila njegovo jezikovno znanje in njegovo govorno dejavnost, ter da bodo krepila njegovo ustvarjalnost.

Pri izbiranju besedila je treba upoštevati naslednja področja:

- a) **glede besedila:**
 - dolžino besedila
 - vsebinsko razčlenjenost (strukturiranost besedila)
 - jezik (slovnične strukture, besedje)
 - književno obliko oziroma zvrst
 - snov (aktualno ali zgodovinsko, specifično slovensko ali splošno)
 - položaje (prenosljivost na druge pogovorne položaje)
 - reprezentančnost (avtor, literarnozgodovinski pomen)
 - možnosti obdelave (jezikovne in književne vaje)
 - adaptacijo (uvod ali delovni zvezek o kulturnozgodovinskih ozadjih, povzetek, krajsanje)
- b) **glede bralca:**
 - starost
 - jezikovno znanje
 - znanje drugih jezikov
 - književno znanje in osebne bralne izkušnje
 - interese
 - delež pri skupnem izbiranju besedil
- c) **glede pouka:**
 - mesto književnosti v učnem programu
 - pripravo besedila (v berilu, na kopijah)
 - (po)ustvarjalne vaje
 - jezikovne vaje: besedje, slovnične strukture
 - književne vaje

Praktični del

Najpreprostejše ogrodje za uporabo besedil je njihova razdelitev po temah, predlaganih v šolskih načrtih (npr. življenje v šoli, otrok in njegov

svet, o prometu, zimski šport, v mestu itd.). Na jezikovnih tečajih za odrasle, kjer je učni čas omejen na nekaj enot, so v ospredju govorni položaji kot predstavljanje (osebni podatki), družina, delo, v trgovini, v hotelu, v restavraciji, prosti čas ipd.

Besedila, izbrana po merilih, navedenih v teoretičnem delu, imajo oštevilčene kitice ali vrstice, da je orientacija pri delu z besedilom lažja in da učitelj lahko daje natančna navodila. *Književno področje* obsega podatke o piscu in njegovem delu ter **delo z besedilom**: pri tem naštevam možnosti obdelave besedila (vprašanja glede razumevanja sporočila, o njegovi sestavi, o književni obliki) in (po)ustvarjalnega dela (predvajanje, sprememba avtorske perspektive, pogovori, informacije). *Jezikovno področje* obsega **besedje** (razširjanje in ponavljanje, razlago manj znanih besed, ki jih na podlagi besedila ni mogoče razložiti, stalne besedne zveze) in **slovnico** (besedne vrste, besedotvorje, skladnjo). Pri opisu besedil se upoštevata *učenec* in njegovo jezikovno znanje in zanimanje za določeno temo (starostna problematika).

Tako je nastal seznam književnih besedil, ki jih je mogoče uporabljati pri pouku slovenščine in s katerimi bo delo v veselje učencem in učitelju.

Primer

Navajam primer za jezikovni tečaj odraslih, iz prvih učnih enot, v katerih se udeleženci učijo predstavljanja samega sebe.

Besedilo:

Evgen Jurič: Ali ni to malo preveč?

- Novorojenček, ciciban, pionir, mladinec.
- Študent, nezaposleni, pripravnik.
- Deček, pubertetnik, mladeč, moški.
- Udeleženec v prometu, ki mora vsak trenutek
- 5 prilagajati vožnjo razmeram na cesti.
- Pri mami, podnajemnik, varčevalec stanovanjske banke.
- Dosmrtni dolžnik ljubljanske banke.
- Pacient. Rekonvalescent. Okrevanec.
- 10 Porabnik.
- Rekreativec, planinec, smučar.
- Televizijski gledalec.
- Abonent.
- Pijanec, razvratnik, abstinent.
- 15 Kalilec nočnega miru, prestopnik.
- Neuvrščeni samoupravljalec.
- Nakupovalec v Trstu.

- Podrejeni, nadrejeni, šef.
Gobar.
- 20 Kadilec.
Navijalec Olimpije.
Abolicionist.
Neposredni proizvajalec, davkoplačevalec, menjalec deviz na črno.
- 25 Demonstrant, stavkajoči, protestnik.
Bralec časopisov in spalec pred televizorjem.
Oboževalec lambade.
Amaterski enolog in ginekolog.
V več strankah.
- 30 Rogonosec, copatar, taščoljub.
Kolerik, pesimist.
Goljuf s čeki.
Karierist.
Nevzgojeni vzgojitelj.
- 35 Antijugoslovan.
Slovenec.
Ali ni vse to malo preveč za eno samo življenje?
Posebno če človek nima sreče in živi v najbolj humani družbi na svetu.

(iz: O Sloveniji in Slovenkah samo vse najboljše, s. 13n.)

Književno področje: Evgen Jurič (1937) je humorist, satirik in žurnalist. Njegova satirična kratka proza je zbrana v nekaj zbirkah. **Delo z besedilom:** Priprava: pogovor o različnih vlogah, ki jih prevzemamo v teku svojega življenja, poimenovanja za poklice. Pri branju besedila nam pomaga zgradba (po časovnih merilih: novorojenček, ciciban, pionir, mladinec), iskanje pozitivnih in negativnih vlog. Poustvarjalno delo: Udeleženci napišejo svoje življenjske vloge.

Jezikovno področje: Besedje: razlaga posebnosti, pogojenih s slovenskim okoljem (ciciban, pionir, neuvrščeni samoupravljalci, nakupovalec v Trstu, Olimpija). **Slovnica:** besedotvorne vaje ob spreminjanju v žensko obliko.

Učenec: Besedilo je mogoče predložiti že začetnikom (ob ustreznih pripravi glede življenjskih vlog in tujk, ki so v besedilu). Pri tem spoznavajo tako satirični ost kakor tudi nekaj podatkov iz okolja nekdanje (socialistične) republike Slovenije.

Da je delo s književnim besedilom uspešno in da učence, ki se šele začinjajo učiti slovensko, spodbuja k lastnemu ustvarjanju, naj pokažejo deli besedila, ki ga je sestavil udeleženec jezikovnega tečaja (po petih učnih enotah):

Bil sem novorojenček, ciciban, nisem bil pionir. Pobeček bil sem, pubertetnik in mladinec in študent. Moški — ali sem? Kaj je to? Jaz ne vem točno. Nisem bil nezaposlen. Zdaj sem udeleženec v prometu. Podnajemnik nisem. Tako varčevalec kakor tudi dolжник sem koroških bank. Porabnik sem, včasih planinec ali smučar. Sem niti pijanec niti abstinent, včasih le kalilec nočnega miru. Nakupovalec sem, pa ne v Trstu, ampak na Ljubelju. Nikakor nisem oboževalec lambade. Goljuf s čeki nisem, pa goljuf sem. Ali sem karierist? Ne vse točno vem. Pa gotovo vem, da sem nevzgojeni vzgojitelj.